

А. А. ДРАГАН
г. Николаев

РАЗВИТИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье обоснованы особенности развития межличностных отношений у детей младшего школьного возраста. Рассмотрены особенности младшего школьного возраста. Проанализированы особенности построения отношений между девочками и мальчиками младшего школьного возраста. Рассмотрены факторы, которые влияют на выбор взаимоотношений ребенка со сверстниками и их значимость. Проанализирована дружба, как феномен, который возникает именно в младшем школьном возрасте. Освещены особенности специфики общения детей в коллективе сверстников. Определено влияние языковой культуры общения на положение ребенка в системе личностных взаимоотношений. Проанализировано влияние статуса ребенка в системе личностных отношений на его личностное развитие.

Ключевые слова: межличностные отношения, младший школьный возраст, взаимоотношения, личностное развитие.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2015

УДК 373.2.015.31:33+316.614.5

С. А. ІВАНЧУК

м. Слов'янськ

alieva.sabina@inbox.ru

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї З ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена актуальній проблемі дошкільної освіти на сучасному етапі – економічному вихованню дітей дошкільного віку. Наголошується на провідному впливі сім'ї на становленні економічної культури дитини. На основі аналізу робіт, присвячених проблемам організації ефективної взаємодії дошкільного закладу із сім'єю (Л. Артемова, А. Богуш, Р. Буре, Л. Загик, В. Котирло, Т. Маркова, Л. Островська та ін.) та економічного виховання дітей дошкільного віку (Т. Грасс, Н. Грама, Н. Дудник, Н. Кривошея, В. Кушнір, Т. Подкаминська, І. Ярита та ін.), зроблено спробу визначити та обґрунтувати ефективні форми взаємодії педагога з родинами вихованців для їхнього економічного виховання. Означені форми поділено на три групи: діагностичні, науково-інформаційні, практичні.

Ключові слова: діти дошкільного віку, економічне виховання, дошкільний заклад, сім'я, форми взаємодії.

Сучасний економічний розвиток, швидкість оновлення інформації та зміни в суспільстві зумовлюють подальший розвиток економічної освіти, потребують пошуку нових способів реалізації цілей та вирішення завдань, які виникають перед нею. Економічне навчання та виховання реалізуються на всіх ланках освіти, проте первинною з них є дошкільна освіта, коли закладаються основи економічних знань, формується початковий економічний досвід, закладаються основи культури споживання. Провідну роль у становленні економічної культури дитини здійснює її родина, що формує у неї ставлення до результатів власної праці та праці інших, уміння робити вибір серед низки потреб і бажань, уміння

приспосовуватися та діяти в постійно змінюваних економічних обставинах тощо. Ця думка визначається більшістю дослідників у галузі економічного виховання (А. Аменд, С. Бадмаєва, Д. Березовська, О. Варецька, Л. Галкіна, Г. Ковальчук, Л. Кураков, Б. Левін, М. Петрович, А. Рижкова, І. Сасова, І. Трубавіна та ін.).

У зв'язку з цим організація економічної освіти в рамках дошкільного закладу, який відвідує дитина, має будуватися з урахуванням особливостей і можливостей її родини. Залученню сім'ї до економічного виховання дітей в дошкільному закладі сприяє встановлення контактів вихователя з батьками.

Взаємодія дошкільного закладу із сім'ями вихованців на сучасному етапі продовжує

вивчатися з метою пошуку більш ефективних форм та методів співробітництва з новим поколінням батьків, посиленням їхньої ролі у вихованні власної дитини та розширенні можливостей впливу на виховний процес. Так, важливість встановлення взаємодії між дошкільним закладом та родинами вихованців обґрунтовували у своїх працях Л. Артемова, А. Богуш, Р. Буре, О. Запорожець, О. Кононко, О. Усова, С. Ладивір та ін. Окремо вивчалися форми (В. Котирло), принципи (Л. Загик, Т. Маркова та ін.), зміст і методи (Л. Островська та ін.) взаємодії дошкільного закладу та сім'ї.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть виявив, що особливості взаємодії дошкільного закладу з сім'ями вихованців продовжують вивчатися з метою: виховання та розвитку в дітей дошкільного віку моральних якостей та поведінки (Л. Врочинська, А. Залізник, Т. Пагута, І. Хомякова та ін.), формування в них здорового способу життя та організації фізичного виховання (Н. Андреева, Г. Глушкова, В. Сазонова, Н. Семенова та ін.), екологічного виховання (Н. Кот та ін.); педагогічної корекції взаємовідношень дошкільників з однолітками (В. Безлюдна та ін.) та їхньої соціалізації (М. Рамазанова та ін.); визначення умов підготовки вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку (Г. Борин та ін.) тощо.

Сім'ю як один із інститутів економічної соціалізації особистості розглядали у своїх дослідженнях Т. Грасс, Н. Грама, Н. Дудник, Н. Кривошея, Т. Подкаминська, І. Ярита та ін. Вони наголошували на необхідності пошуку й обґрунтування ефективних форм взаємодії дошкільного закладу та сім'ї в плані економічного виховання дітей дошкільного віку.

Проблема пошуку форм взаємодії дошкільного закладу із сім'єю була й залишається актуальною протягом багатьох десятиліть. Дослідниками обґрунтовуються форми взаємодії, які виявляють свою ефективність в аспекті реалізації окремих завдань програми навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Проте проблема визначення ефективних форм взаємодії дошкільного закладу із сім'єю для економічного виховання дітей не була предметом спеціального наукового пошуку.

Мета статті – визначення та обґрунтування форми взаємодії дошкільного закладу із сім'ями вихованців, що сприяють економічному вихованню дітей.

Аналіз досліджень із питань організації взаємодії дошкільного закладу із сім'ями дітей з актуальних питань виховання та розвитку, у тому числі з проблем економічного виховання, дозволив визначити найбільш ефективні форми роботи. На думку дослідників, означені форми доцільно використовувати для роботи з батьками з метою залучення їх до економічного виховання та розвитку культури споживання в дітей дошкільного віку. Відповідно до задач, на які спрямовані ці форми, їх розподілено за трьома групами: діагностичні, наочно-інформаційні, практичні. До діагностичних форм зараховано анкетування та опитування; до наочно-інформаційних форм – інформаційні стенди, папки-пересувки, буклети, виставки робіт, педагогічну бібліотеку для батьків, мультимедійні презентації. Практичні форми роботи відповідно до особливостей організації згруповано за підгрупами: індивідуальні (відвідування сім'ї дитини, індивідуальні бесіди, консультації, скринька пропозицій), групові (відкриті заняття, освітні проекти, семінари-практикуми, тренінги, батьківський клуб), колективні (дні відкритих дверей, батьківські конференції, батьківські збори, круглі столи, сумісна з дітьми діяльність). Розглянемо більш детально кожен із форм роботи.

Використання в роботі з батьками діагностичних форм роботи є важливим складником успішної та продуктивної побудови взаємодії, спрямованої на економічне виховання дошкільників. Згідно з Психологічним словником, анкета є методичним засобом отримання первинної соціологічної та соціально-психологічної інформації вербальним способом, опитуванням [3, 12]. Отже, за допомогою анкетування можна отримати первинну інформацію щодо рівня знань батьків про зміст, методи та прийоми економічного виховання дітей, їхнього ставлення до означеної проблеми, шляхи її розв'язання в умовах сім'ї. Отримані дані допомагають вихователю скоректувати програму роботи з батьками щодо економічного виховання дітей дошкільного

віку, посилити ті аспекти, у яких у батьків виявлено недостатню обізнаність, додати інформацію, до якої вони виявили інтерес тощо.

За допомогою анкет виявляють ступінь залучення сімей до освітнього процесу. Діагностичні методи використовують не тільки на первинних етапах організації роботи з батьками з економічного виховання дітей, а також під час її проведення з метою виявлення ефективності та реалізації запланованих цілей.

Наочно-інформаційні форми покликані сприяти поширенню певного інформаційного матеріалу серед батьків, які за різних причин не можуть відвідувати групові та колективні збори. Проте цей напрям роботи не може замінити живого спілкування педагога з батьками. Його слід розглядати як такий, що супроводжує інші форми взаємодії дошкільного закладу із сім'єю вихованців.

Основною наочно-інформаційною формою взаємодії дошкільного закладу з батьками є створення інформаційного стенду. Його розміщують у спеціально створеному куточку для батьків у групі. На ньому можна розміщувати конкретні поради та рекомендації для батьків з економічного виховання дошкільників, фотографії з життя дітей відповідно до теми (наприклад, фотозвіт про екскурсію дітей до магазину, присвячену вивченню теми «Гроші»).

Поруч розміщують папки-пересувки, які використовуються для поглиблення знань батьків із теми, яку розглянуто під час бесіди чи консультації. Їх комплектують відповідно до вимог вікової групи. Тематику папок-пересувок заздалегідь враховують у річному плані, щоб вихователі мали час для добору ілюстрацій і текстового матеріалу. Інформацію потрібно подавати у зрозумілій батькам формі, щоб вони могли отримати більш повні свідчення з питання, що їх цікавить. Також у папках може міститися та практичний матеріал: вірші, перелік рекомендованої художньої літератури для читання дітям, статті з газет та журналів, зміст вправ чи ігор, що можуть батьки організувати з дітьми самостійно [4; 2].

Створення буклетів є достатньо новою, але вже поширеною формою роботи з батьками. На буклеті розміщуються рекомендації чи

поради для батьків у скороченій тезисній формі. Наприклад, у буклеті можна коротко представити проблему споживання води чи електроенергії, надати поради щодо збереження та заощадження цих ресурсів усіма членами сім'ї. Важливою особливістю буклетів є те, що батьки можуть їх узяти із собою додому та прочитати більш уважно у зручний для них час.

Тематичні виставки, які теж розміщують у батьківському куточку на спеціальних полицях, дозволяють знайомити батьків із питаннями економічної освіти, досвідом практики виховання культури споживання в дітей дошкільного віку, розповсюджувати кращій сімейний досвід з економічного виховання. Автор О. Урбанська під час оформлення тематичних виставок рекомендує дотримуватися певних вимог. По-перше, пам'ятати, що метою такої виставки є не лише викликати інтерес до теми, а донести до батьків зміст і значущість того чи того питання виховання. По-друге, тематичні виставки можуть готуватися не лише вихователем однієї групи, а й педагогічним колективом всього закладу. По-третє, потрібно більш ретельно добирати практичний, ілюстративний матеріал, він має бути коротким, чітко сформульованим, точно відповідати обраній темі. Крім теоретичного матеріалу, потрібно давати практичні рекомендації для батьків: поради, приклади з життя, ілюстрації, фотографії, малюнки дітей тощо [7].

Мультимедійні презентації – це наочне представлення матеріалу педагогічного змісту з опорою на нові інформаційні технології. Показ мультимедійних презентацій або їхнього розміщення на сторінці інтернет-сайту дошкільного закладу набуває все більшої популярності з метою ознайомлення батьків із різними психолого-педагогічними питаннями. Оформлення презентацій дозволяє систематизувати, конкретизувати й узагальнити інформацію, супроводити її фотографіями з життя дітей у дошкільному закладі чи родині. Означені презентації можуть розкривати різні питання економічного виховання дошкільників для батьків і можуть містити матеріал спеціально для перегляду дітьми разом із батьками. Наприклад, повчальні історії

про необхідність заощадження природних ресурсів чи продуктів праці інших людей.

Провідну роль у побудові взаємодії дошкільного закладу із сім'єю вихованців відіграють практичні форми роботи. Оскільки безпосередній контакт з батьками сприяє налагодженню взаємовідносин з урахуванням індивідуальних запитів і особливостей кожного суб'єкта взаємодії.

Серед індивідуальних форм роботи первинною формою є відвідування вихователем сім'ї дитини. Ця форма майже не використовується в останні десятиліття, проте для організації економічного виховання дитини відіграє суттєву роль, оскільки дозволяє визначити умови, за яких зростають діти, економічні цінності та запити родини, на які в ній орієнтуються. Відвідування родини, на думку О. Урбанської, є відповідальним моментом, під час якого встановлюється довірчий контакт між батьками та вихователем. Указана форма роботи потребує завчасної підготовки: дізнатися про склад родини, з'ясувати, де працюють батьки, продумати питання до членів сім'ї щодо необхідних даних про дитину й підготуватися до відповідей на можливі питання з боку батьків. Головним завданням першої зустрічі є виявити лінію взаємовідносин, намітити план взаємодії та рекомендацій для сім'ї щодо виховання дитини. Метою повторного відвідування є ознайомлення з досвідом сімейного виховання та надання в разі необхідності допомоги батькам в організації виховного процесу вдома [7].

Однією з основних форм роботи з батьками є бесіда, її елементи містять у собі майже всі форми взаємодії. На важливості проведення бесід із батьками і заохочення їх до співпраці з освітніми закладами наголошував В. Сухомлинський. Він наголошував, що лише разом із батьками, сумісними зусиллями, педагога можуть зробити дітей щасливими [6]. Бесіда педагога та батьків є діалогом двох сторін і має заохочувати їх до обміну думками, сприяти встановленню взаєморозуміння в обговорюваному питанні. Будь-яка бесіда дозволяє не лише надати батькам корисні знання з певної теми, а й озброїти їх практичними навичками.

Близькими за змістом до бесіди, але різними за метою є консультації. Дослідниця

В. Кушнір, визначаючи ефективні форми взаємодії педагога з батьками для формування економічних знань у дітей, особливу увагу звертає на консультації. На її думку, ця форма роботи дозволяє успішно здійснювати диференційований підхід до сім'ї. Кожна консультація має бути спрямована на надання батькам потрібних знань та формування уміння використовувати їх у стосунках із дитиною. При цьому вона пропонує здійснювати не лише індивідуальні консультації, а об'єднувати їх у групові та колективні в спеціально створеній Школі молодих батьків. На таких консультаціях дослідниця радить представляти певну інформацію з питань економічного виховання, обговорювати статті з педагогічної преси за темою, прослуховувати аудіо-записи розповідей дітей для демонстрації та обговорення з батьками, ознайомлювати зі способами організації занять та ігор з економічного виховання дітей. На таких консультаціях може відбуватися обмін досвідом навчання та виховання між самими батьками. Щоб консультації досягли своєї мети, їх зміст має відповідати особливостям виховання у сім'ях, організуватися для певної категорії батьків [5].

Питання та пропозиції, які з тих чи тих причин не озвучено батьками вихователю під час бесід та консультацій, можна отримувати за допомогою спеціально створеної у батьківському куточку «Скринька пропозицій». Батьки залишають у ній зауваження, відгуки, пропозиції, описують проблемні ситуації, ініціюють проведення бесід, консультацій із певних тем. Ця форма є нетрадиційною та сприяє підвищенню довіри, взаємоповаги між батьками та педагогами.

Групові форми взаємодії дошкільного закладу із сім'єю зорієнтовані на засвоєння батьками певних знань економічної спрямованості й оволодіння вміннями їх застосовувати у вихованні власних дітей. Перевага надається методам, які залучають батьків до практичної діяльності, проводяться разом із дітьми, тому запрошення всіх батьків є недоцільним. У невеликих підгрупах батькам легше розкритися, зосередитися.

Так, запрошувати батьків на відкриті заняття економічної тематики краще невеликими підгрупами, щоб не відволікати дітей

від безпосередньої діяльності на занятті. Ця форма взаємодії допомагає їм краще пізнати зміст освітньо-виховної роботи в дошкільному закладі, глибше зрозуміти роботу вихователя, замислитися над тим, чим вони можуть допомогти йому у вирішенні педагогічних задач (М. Назарова). Відкриті перегляди дозволяють батькам спостерігати за своєю дитиною в ситуації, що відрізняється від сімейної. Тому, можуть порівняти знання та вміння своєї дитини з іншими, взяти до уваги методи та прийоми, які використовує вихователь із метою впливу на дітей (Г. Сорокіна) [2].

Достатньо новою, але ефективною формою взаємодії дошкільного закладу з батьками є семінари-практикуми та тренінги для батьків. Їх організують за результатами анкетування батьків, об'єднуючи за умовними мікрогрупами, для кожної з яких розробляється окремий план роботи. Така робота містить теоретичне ознайомлення з проблемою та практичне розв'язання конкретних ситуацій. Паралельно відбувається робота з дітьми за цією проблемою, що сприяє визначенню позицій дитини та дорослого [1]. Отже, такі форми дозволять не лише розповісти про методи і прийоми економічного виховання дітей, а також надати батькам можливість апробувати їх перед групою чи у дитячому колективі. Така практика надає батькам можливість наочно підтвердити правильність чи помилковість власних дій, одразу проаналізувати й усунути недоліки.

До групових форм роботи відноситься організація батьківського клубу з економічного виховання. На відміну від батьківських зборів, тут стосунки будуються з родиною на принципах добровільності, особистої зацікавленості, людей об'єднують спільні інтереси та діяльність, спрямована на пошук оптимальних форм виховання та навчання. У такому батьківському клубі людей об'єднує проблема економічного виховання дошкільників і спільний пошук оптимальних способів її розв'язання. У межах клубу реалізуються спільні дії батьків із дітьми з програвання ситуацій споживання, бережливого ставлення до ресурсів чи продуктів праці тощо.

Однією з найбільш відомих і використовуваних колективних форм взаємодії дош-

кільного закладу з батьками є батьківські конференції, які влаштовуються в межах дошкільного закладу з метою педагогічної просвіти батьків [4]. Ця форма цінна тим, що в ній можуть брати участь не лише батьки, а спеціалісти різних галузей. Кожна конференція може бути своєрідним звітом колективів дошкільних закладів про роботу з виховання дітей, на якій мають висвітлюватися актуальні педагогічні проблеми сьогодення. Зміст конференції визначається заздалегідь, до неї готуються доповіді вихователів та виступи батьків. Для вирішення питань з економічного виховання запрошуються спеціалісти з досвідом роботи. Їхній виступ має бути не простою констатацією фактів, а заохочувати до обговорення чи дискусії учасників конференції.

Залученню батьків до процесу формування економічних знань у дітей в умовах дошкільного закладу сприяє обговорення окреслених питань на батьківських зборах чи колективних зібраннях (Л. Лохвицька). Ця форма дозволяє дійти певних висновків із багатьох важливих проблем, підвищувати педагогічну культуру батьків, їхню відповідальність та активність (В. Сухар). Під час зборів батьки отримують багато корисної інформації (О. Доманюк). Цьому також сприяє запрошення на збори різних спеціалістів із проблеми, що обговорюється.

Залучення батьків до сумісної з дітьми діяльності в умовах дошкільного закладу є ефективним прийомом їхньої активізації. Це може бути залучення батьків до проведення свят і розваг, що організуються в дошкільному закладі. Так, батьків можна залучати до підготовки дитячих святкових костюмів, виготовлення посібників та іграшок, підготовки конкурсів чи участі в них [4]. Крім проведення свят і розваг економічного спрямування, вдалим варіантом є залучення батьків до трудової діяльності в дошкільному закладі. Вони можуть у групі ремонтувати поламані іграшки, поратися в зеленому куточку, прибирати на подвір'ї, виготовляти власними руками атрибути до свят із підручних матеріалів.

Отже, досвід практики та результати досліджень із проблем організації взаємодії дошкільного закладу з батьками, дозволяє зробити певні висновки. Сучасна педагогічна

практика має різноманітне коло форм роботи з батьківською спільнотою. Деякі із цих форм дуже близькі за цілями, але дозволяють урізноманітнити процес спілкування з батьками. Переважна більшість форм роботи застосовується практиками для залучення батьків до роботи з економічного виховання дітей.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці експериментальної системи взаємодії дошкільного закладу з батьками з економічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. М. Молодушкіна. – Харків : Вид. група «Основа», 2013. – 222 с.
2. Воспитатели и родители : из опыта работы / сост. Л. В. Загик, В. М. Иванова. – М. : Просвещение, 1985. – 96 с.
3. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь / М. И. Еникеев. – М. : Проспект, 2010. – 560 с.
4. За единство принципов воспитания детей в дошкольном учреждении и семье : из опыта работы / сост. Т. А. Маркова, Л. Г. Емельянова, Л. В. Загик, Ю. Г. Макова ; под ред. Р. А. Курбатовой. – М. : Просвещение, 1982. – 176 с.
5. Кушнір В. М. Психолого-педагогічні особливості взаємодії сім'ї та днз у формуванні економічної культури старших дошкільників / В.М. Кушнір // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : Мартинюк М. Т.]. – Умань : ППЖовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 135–141.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / В. А. Сухомлинский. – 2-е изд. – К. : Рад. школа, 1987. – 544 с.
7. Урбанская О.Н. Воспитателю о работе с семьей. Пособие для воспитателя детского сада / О. Н. Урбанская. – М. : Просвещение, 1973. – 179 с.

S. A. IVANCHUK

Sloviansk

FORMS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT AND FAMILIES INTERACTION WITH ECONOMIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

The article is devoted to the problem of pre-school education at present stage – economic education of pre-school children. Leading family influence on the economic culture formation of the child is emphasized.

On the basis of the works devoted to the problems of the organization of pre-school educational establishments effective interaction with family (L. Artiemova, A. Bogush, R. Bure, L. Zahik, V. Kotyrla, T. Markova, L. Ostrovska and others) and economic education of pre-school children (T. Grass, N. Grama, N. Dudnik, N. Kryvosheia, V. Kushnir, T. Podkamynska, I. Yaryta and others.), the attempt to identify and justify the effective forms of interaction between a teacher and families with the aim of their economic education is worked out. The mentioned forms are divided into three groups: diagnostic, visual and informative, practical.

Key words: pre-school age children, economic education, pre-school educational establishment, family, interaction forms.

С. А. ИВАНЧУК

г. Славянск

ФОРМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ДОШКОЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ И СЕМЬИ ПО ЭКОНОМИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена актуальной проблеме дошкольного образования на современном этапе – экономическому воспитанию детей дошкольного возраста. Отмечается ведущее влияние семьи на становлении экономической культуры ребенка. На основе анализа работ, посвященных проблемам организации эффективного взаимодействия дошкольного учреждения с семьей (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Буре, Л. Загик, В. Котырло, Т. Маркова, Л. Островская и др.) и экономического воспитания детей дошкольного возраста (Т. Грасс, Н. Грамма, Н. Дудник, Н. Кривошея, В. Кушнір, Т. Подкаминская, И. Ярыта и др.), предпринята попытка определить и обосновать эффективные формы взаимодействия педагога с семьями воспитанников с целью их экономического воспитания. Указанные формы разделены на три группы: диагностические, наглядно-информационные, практические.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, экономическое воспитание, дошкольное учреждение, семья, формы взаимодействия.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2015